

CZU:821.135.1-1(478).09=811.161.2

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2024.2\(323\).04](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2024.2(323).04)

Opera poetică a lui Grigore Vieru în circuit valoric ucrainean

Dumitru APETRI

Doctor în filologie, conferențiar cercetător

E-mail: dumitru.apetri@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4374-2154>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

The Poetic Work of Grigore Vieru in the Ukrainian Value Circuit

Abstract

In this article is shown the process of reception of Grigore Vieru's poetic works that is produced in the cultural-literary area of Ukraine. It can be seen that, starting from 1969, the phenomenon unfolds in two ways. The first way – publishing a certain number of creations in the form of lyrics cards for preschoolers and schoolchildren and volumes for adults; the second – the inclusion of certain Vieru's works, as a rule, in the form of cycles, in collections containing selected writings from Romanian literature, sometimes from other literatures as well.

Considering the contents of the lyric cards and volumes, the author concludes that the Ukrainian publishing houses have made a successful selection of the works to be translated and that the personality of the poet is presented according to merit, that is, in high tones, whether in annotations, prefaces, afterwords or portrait sketches. Collective collections, which included certain works in their pages, made a considerable contribution to the promotion of Vieru's poetic treasure, giving them access to various categories of readers.

Keywords: poetic works, translation, reception, critical interpretation, value circuit.

Rezumat

Articolul de față abordează procesul de receptare a operelor poetice ale lui Grigore Vieru care se produce în arealul cultural-literar al Ucrainei. Se constată că, începând cu 1969, fenomenul se desfășoară, în linii mari, pe două căi. Prima cale – editarea unui anumit număr de creații în formă de plachete pentru preșcolari și școlari și de volume pentru adulți; a doua – includerea unor opere vierene, de regulă, în formă de cicluri, în culegeri care conțin scrieri selectate din literatura română, uneori și din alte literaturi.

Luând în discuție conținutul plachetelor și al volumelor, autorul conchide că editurile ucrainene au efectuat o selecție reușită a operelor de tradus și că personalitatea poetului

este prezentată după merit, adică, în tonalități înalte, fie în adnotări, prefețe, postfețe sau schițe de portret. O contribuție considerabilă în promovarea tezaurului poetic vierean au adus și culegerile colective, care au inserat în paginile lor unele opere, conferindu-le astfel priză la diverse categorii de cititori.

Cuvinte-cheie: opere poetice, traducere, receptare, interpretare critică, circuit valoric.

O privire fugitivă asupra procesului de receptare a poeziei românești în Ucraina scoate în evidență următoarele fapte: cei mai promovați poeți în Patria lui Taras Șevcenko sunt Mihai Eminescu și Grigore Vieru. Tezaurul poetic vierean a început să pătrundă în arealul cultural al Ucrainei pe la finele anilor '60 ai secolului trecut, procesul desfășurându-se, în linii mari, pe două căi: editarea unor plachete de autor ca modalitate primordială de diseminare și includere a unor creații ale eminentului poet basarabean în culegeri colective, în paralel cu scrieri semnate de autori români, în unele cazuri și străini. Ambele tipuri de prezență sunt binevenite și eficiente, însă, în rândurile ce urmează, atenția principală vom acorda-o plachetelor de autor.

Placheta *Paūdyza – Curcubeul* (aici și în continuare traducerea ne aparține – D.A.), care a apărut în 1969, la editura din Kiev „Веселка”, în paralel cu echivalentele ucrainene reușite, dispune de un tiraj impresionant – 108 mii de exemplare. Fiind destinată preșcolarilor și elevilor de vârstă mică școlară, ediția s-a bucurat de o perfectă executare poligrafică și a fost înzestrată cu ilustrații ingenioase. Ea conține 6 poezii, tălmăcite în limba ucraineană de cunoscutul poet și traducător Andrii Miastkivski, e bogată în desene realizate iscusit de pictorița G. Sokirinska, modalitatea lirică, conform originalului, alternează cu cea umoristică.

Peste 4 ani, la aceeași editură, ce promovează literatura destinată micilor cititori, a fost elaborată placheta *Кольорова скакалочка – Coarda colorată* (Kiev, 1973) – 27 de poezii, traduse de un colectiv de poeți și tălmăcitori ucraineni, ediție ilustrată măiestrit de pictorul Iulii Kriga. Adnotarea îi informează pe micii cititori că „poetul Grigore Vieru a consacrat copiilor multe poezii minunate, care au apărut în diverse limbi, că el cunoaște natura și caracterul copiilor în profunzime, că simte cu finețe muzica și că poezia sa se distinge prin cantabilitate” (p. 4).

Lectura textelor lasă impresia că însușirile menționate ale poeziei viereane, precum și nivelul artistic al tălmăcirilor, au determinat editura să elaboreze un număr impresionant de exemplare – 68 de mii. Celor doi tălmăcitori, I. Mazur și V. Zencenko, cărora le aparține majoritatea covârșitoare a transferurilor, le-a reușit să reproducă specificul operelor, adică cele trei componente principale: mesajul, imaginile și muzicalitatea. La acestea se adaugă ilustrațiile bine gândite, calitatea executării poligrafice și tirajul numeros.

Presupunem că factorii nominalizați au determinat succesul plachetei în rândurile micilor destinatari, iar buna receptare a făcut-o pe aceeași editură să

pună în circulație, peste 3 ani, o nouă plachetă de poezii selectate din comoara poetică a lui Grigore Vieru – *Личилочки – Numărătoarea* (Kiev, 1976) – 30 de texte. În calitate de tălmăcitor s-a produs acum cunoscutul poet ucrainean Petro Zasenکو, autor îndrăgит de copiii din Patria sa. Adnotarea le comunică micilor cititori următoarele informații: „Grigore Vieru, cunoscut poet moldovean, e autorul multor culegeri poetice pentru copii și adulți. *Numărătoarea* conține versuri lirice vesele despre ploaie și stele, iarnă și primăvară, păsări și animale, tătici și mămicі, despre fericire și bucuria de a trăi în țara noastră” (p. 4). Placheta, ca și premergătoarea, e înzestrată cu desene iscusite (autor – Ruslan Saenko), executate, spre deosebire de precedentă plachetă, în alb-negru. Acum tirajul e cu mult mai numeros – 108 mii de exemplare. Sub aspectul calității, și textele din această mini-plachetă creează o impresie favorabilă.

Actele editoriale prezentate mai sus, fiind destinate cititorilor de cea mai mică vârstă, au fost urmate de două culegeri solide, care întrunesc o parte din creația viereană consacrată adulților: în 1986, la editura „Радянський письменник” din Kiev, a apărut cartea intitulată *Mamepi – Mamei* – 124 de poezii și poeme, iar în 2020, editura „Princeps Multimedia” din Iași a scos de sub tipar culegerea bilingvă *În limba ta – Твоєю мовою* – 61 de opere.

Adnotarea la volumul *Mamepi* anunță că acesta întrunește opere alese ale poetului moldovean, care e laureat al Premiului de Stat al Republicii Moldova, că el se impune ca unul dintre cei mai cunoscuți scriitori din Moldova. Trei sunt compartimentele care inserează creația viereană: „Din izvoare” – poezii cu tematica păcii, a prieteniei dintre popoare și meditații filosofice asupra problemelor contemporane; „Numele tău” – elogiі impresionante și mărețe femeii-mamă și destinului feminin; „Balada pădurii verzi” – lirică intimă.

Dacă în cazul plachetelor destinate copiilor, editorii ucraineni s-au limitat la adnotări foarte succinte privind personalitatea lui Grigore Vieru, atunci volumul *Mamepi* dispune de un studiu introductiv de proporții, consistent și scris cu deosebită dragoste de eminentul poet ucrainean, Ivan Draci. Transcriem câteva fragmente: „A spune că distincta onoare a acestui poet a depășit de mult hotarele Chișinăului – nimic nu înseamnă. Mai mult adevăr e în aceea că de mult timp numele lui Grigore Vieru a devenit un bun simbol al poeziei moldovenești contemporane, asociate cu mari posibilități și succese neordinare. Într-adevăr, cum numai se aduce vorba despre poezia moldovenească, numele lui e pronunțat printre primii” (Draci 1986, p. 5).

A dispune de o așa recunoștință în literatura care e deosebit de puternică prin poezia ei, nu e un lucru simplu. E necesar ca și vocea să aibă o putere corespunzătoare, și reputația omenească să fie menținută la o înălțime valabilă. De toate acestea dispune persoana lui Grigore Vieru într-o asociere interesantă și de neclintit.

Și poate, în primul rând, ceea ce apare în ființa ta, când îl privești și îl asculți, e anume asta: „Ce om minunat și curat!” (*Ibidem*, p. 5).

Autorul studiului introductiv a apelat și la opiniile unor traducători ucraineni, care au avut contacte nemijlocite cu materia vie a limbajului poetic vierean și a constatat că dâșșii, toți ca unul, au remarcat următoarele virtuți ale debutului său în poezie: „o limpezime uluitoare și rară a materiei poetice – mărturie a unei dotații spirituale neordinare a posesorului” (*Ibidem*, p. 6).

Referindu-se la adorația manifestată de Grigore Vieru față de Eminescu și la influența genialului poet asupra creației viereane, Ivan Draci constată: „La Grigore Vieru devotamentul față de marele său înaintaș e impregnat în însăși structura gândirii, în percepția celor mai cardinale probleme ale vremii – dar nu în culmea valurilor de spumă, ci în ascunzișul de adânc al cugetării populare. Poezia pământeană a lui Grigore Vieru e încărcată cu materie solară ce pulsează și cu chemarea azurie a cerului, întrunind în sine, pare-se, elemente imposibile, ea a devenit destinul fericit al muzei moldave, modelul ei clasic contemporan” (*Ibidem*, pp. 7, 9).

Lectura majorității covârșitoare a poeziilor și poemelor lasă o impresie foarte bună sub aspectul calității tălmăcirilor, succes determinat de următorii factori: conștiința persoanelor antrenate în elaborarea volumului precum că opera lui Grigore Vieru e o valoare ce dispune de unicat, fapt promovat cu o iscusință deosebită de eminentul poet Ivan Draci în studiul introductiv. Anume această conștiință a determinat, la rândul ei, selecția riguroasă a operelor înfăptuită de Boris Șlapak și eforturile masive și chinuitoare de recreare a originalelor în limba lui Taras Șevcenko, depuse de cei mai de seamă poeți și tălmăcitori ucraineni. Se cuvine a-i pomeni în acest context și pe următorii oameni de cultură din Ucraina: V. O. Osadcii – redactorul culegerii, R. M. Perebiinis – recenzentul, R. Z. Masautov – pictorul artistic și P. Z. Masautov – pictor și V. A. Zelen’syka – corectoarea.

Contribuția celor mai de seamă poeți și tălmăcitori ucraineni, în procesul anevoios de recreare, exprimată numeric, este următoarea: Ivan Draci, Andrii Miastkivski, Petro Zasenکو și Ivan Nemirovici au tradus câte 9 opere, Boris Șlapak – 8. De fapt, cele mai multe texte au fost încredințate lui Oles’ Lupii – 16. Situația nu-i întâmplătoare. Acesta s-a impus ca poet, prozator și dramaturg. A semnat 11 volume cu creație poetică pentru maturi, 2 pentru copii, totodată îi aparțin 7 romane, 4 cărți de povestiri și nuvele, 2 cărți pentru proză pentru copii, a creat scenarii de filme. E tradus în 7 limbi ale popoarelor sovietice, în 4 europene și în 2 asiatice. Figurează, în calitate de tălmăcitori, și poeții de frunte Boris Oliinik și Dmitro Pavlîc’ko. Dintre poetese, Sofia Maidan’ska și Tamara Kolomietși au contribuit substanțial la replăsmuirea poeziei viereane și, respectiv, la includerea ei în circuitul valoric ucrainean.

În virtutea unor împrejurări, cu preponderență de ordin social, în ultimele trei decenii și ceva nu s-au întreprins eforturi însemnate de includere a moștenirii poetice vierene în arealul cultural al Ucrainei. Această pauză a fost întreruptă în urmă cu 4 ani, când a apărut la Iași, la editura „Princeps Multimedia”, culegerea bilingvă de poezii, *În limba ta – Твоєю мовою*, traducător – Vladimir Poiată – poet și prozator, român de naționalitate, autor de cărți scrise și editate în limbile ucraineană și rusă. Actul editorial este însoțit de o notă introductivă semnată de filologul academician Mihai Cimpoi și de o schiță de portret, ce aparține doctorului în filologie, profesorului ucrainean Serghii Lucikany, un actual promotor activ al literelor românești în patria sa.

Vladimir Poiată e considerat, de către domnul academician, personalitatea ce s-a impus ca poet și traducător generos în limba ucraineană din autori români, ca fiindă ce vibrează „la sensibilitatea lirică fină a lui Grigore Vieru” și la tematica ce abordează „condiția omului în împrejurările vitrege ale istoriei” (Cimpoi 2020, p. 6).

Schița de portret „Grigore Vieru”, semnată de Serghii Lucikany, e multiaspectuală: abordează diversitatea de forme și motive ale creației vierene, scoate în evidență o anumită comunitate a ei, cu poeți români, clasici și contemporani, și cu creatori de poezie ucraineană, prin filiera traducerilor. Mai mult chiar, Serghii Lucikany a luat în dezbatere tematica foarte actuală și ingenios realizată în poeziile „Formular”, „În limba ta”, „Cântare scrisului nostru”, pe aceasta comparând-o cu capodopera lui Mateevici, „Limba noastră”, s-a pronunțat favorabil asupra poemului vierean „Limpede ca lacrima”, a remarcat că operele poetului din Pererîta „se disting prin lirismul îmbinat cu dramatismul auctorial” și că ele, ca și nemuritoarele poeme eminesciene, „strălucesc și vor lumina mereu ca o stea matinală în literatura română și mondială” (Lucikany 2020, pp. 17-20).

Încheie volumul o bibliografie a poetului, traducătorului și prozatorului Vladimir Poiată – personalitate cunoscută și apreciată în Ucraina și în spațiul românesc din stânga și din dreapta Prutului.

Transcriem în paralel doar poemul „În limba ta”, recreat actualmente în ucrainește de către conaționalul nostru, poem care a dat și denumirea recentului volum. În anii '70 ai secolului trecut, a apărut prima variantă ucraineană a acestui poem, semnată de Petro Bondarciuk, creator prolific de opere poetice și prozastice pentru copii și maturi (a se consulta volumul bilingv *Lire înfrățite – Збратані ліри*. Selecție și postfață D. Apetri. Chișinău, „Literatura artistică”, 1979). Apreciem eforturile de atunci ale primului tălmăcitor, dar actuala versiune o considerăm net superioară și o propunem atenției cititorului de azi.

În limba ta

În aceeași limbă
Toata lumea plânge,
În aceeași limbă
Râde un pământ,
Ci doar în limba ta
Durerea poți s-o mângâi,
Iar bucuria
S-o preschimbi în cânt.

În limba ta
Ți-e dor de mama,
Și vinul e mai vin,
Și prânzul e mai prânz.
Și doar în limba ta
Poți râde singur,
Și doar în limba ta
Te poți opri din plâns.

Iar când nu poți
Nici plânge și nici râde,
Când nu poți mângâia
Și nici cânta,
Cu-al tău pământ,
Cu cerul tău în față,
Tu taci atunce
Tot în limba ta.

СВОЮ МОВОЮ

Мовою одною
Усі у світі плачуть
І сміється нею
Також вся земля.
Лише своєю мовою
Біль ти утамуєш,
Із радості народиться
Мелодія твоя.

Лиш своєю мовою
Сумуєш ти за мамою,
Й вино нам з нею краще
Й обідати смачніш,
Своєю тільки мовою
Ти можеш наодинці
Сміятися і позбутись
Печалі й гірких сліз.

Коли ж не можеш
Ні плакати, ні сміятись,
І спокою немає,
І горю нема меж,
Із рідною землею,
Під рідним своїм небом,
Тоді мовчиш ти
На мові своїй теж.

Ne referim în continuare la cea de-a doua cale de receptare a operei poetice vierene în Ucraina – receptarea prin intermediul unor grupaje de poezii și poeme incluse în diverse culegeri, în paralel cu creațiile unor scriitori, români sau de altă naționalitate. În prima jumătate a anilor '70, la Kiev au apărut 4 culegeri, unele de ordin antologic: „Cântecele Moldovei” este o ediție trilingvă, în ucraineană, română și rusă, care include poemul lui Grigore Vieru „Plai moldovenesc”, tradus de Andrii Miastkivski; „Codri de primăvară. Poezia tânără a Moldovei” este volumul antologic care inserează 10 poeme și poezii, printre care cunoscutele opere „Formular”, „Moldova”, „Abecedar”, „Pădure, verde pădure”, „Legământ” ș.a.; *Сузір'я – Constelație* e almanahul care include 7 opere vierene: „De la tine”, „Mama”, „Mai întâi” ș.a.; Ediția „Poezia sovietică moldovenească”, ca și „Codri de

primăvară”, reprezintă acte editoriale antologice. Ultimul cuprinde 12 opere dintre cele mai cunoscute și apreciate: „De la tine”, „Formular”, „Pasărea”, „Măinile mamei”, „Bărbății Moldovei” ș.a.

Această a doua categorie de unități editoriale, care promovează originala creație viereană, o încheie culegerea „Doina” – volum consacrat în întregime literaturii române din perioada premodernă, modernă și contemporană, dar și creației folclorice românești. Au fost alese, în cazul dat, opere de autor și mostre folclorice dedicate copiilor de vârstă preșcolară și medie școlară. Cât privește poezia românească de la est de Prut, perioada postbelică, atenția principală i-a fost acordată lui Grigore Vieru – 24 de texte: „Mama”, „Primăvara”, „Cântecul ploii”, „Mulțumim pentru pace” ș.a., toate replăsmuite în limba română de către distinsul poet ucrainean Petro Zasenکو.

Contribuie la propagarea operei poetice a lui Grigore Vieru și bogata presă periodică ucraineană, dar, spre regretul nostru, ea nu este acum accesibilă din cauza războiului declanșat în Ucraina de iresponsabilii dirijori din Kremlin. Printre cele mai active publicații s-au dovedit a fi „Барвінок” („Brebenelel”), „Літературна Україна” („Ucraina Literară”), „Дніпро” („Nipru”), „Веселка” („Curcubeul”) și „Радянська Буковина” („Bucovina Sovietică”).

Concluzii. Aplicând în procesul de cercetare metodele comparativă, tipologică și cronologică, am ajuns la concluziile care urmează. Cele două modalități practicate de ucraineni pentru a propaga opera poetică viereană în patria lor (editarea de plachete, de volume și includerea unor opere, de regulă, cicluri de poezii și poeme în culegeri colective) s-au dovedit a fi eficiente. O bună parte din cele mai reușite creații ale conaționalului nostru circulă, din 1969 și până în prezent, în spațiul cultural-literar al republicii vecine, satisfăcând astfel necesitățile spirituale ale cititorilor ucraineni de diferite vârste. Succesul circulației este determinat de următorii factori: traducerea inspirată, executarea poligrafică de calitate (în cazul edițiilor pentru preșcolari și vârsta medie școlară, intervine ilustrarea iscusită), aprecierile critice competente ale vieții și activității lui Grigore Vieru și, bineînțeles, numărul solid de exemplare oferit beneficiarilor.

Referințe bibliografice:

CIMPOI, Mihai. Notă introductivă. În volumul: *Grigore Vieru. În limba ta – Твоєю мовою. Poezii – Поезії*. Traducere în limba ucraineană de Vladimir Poiată. Iași: Princeps Multimedia, 2020, p. 6.

Draci = ДРАЧ, Иван. *Душа поезії – в сльозі – Суфлетul poeziei e în lacrimi*. Studiu introductiv la volumul *Матері. Поезії*. Київ: Радянський письменник, 1986, pp. 5-9.

LUCIKANYN, Serghii. Grigore Vieru (Schiță de portret). În volumul: *Grigore Vieru. În limba ta – Твоєю мовою. Poezii – Поезії*. Traducere în limba ucraineană de Vladimir Poiată. Iași: Princeps Multimedia, 2020, pp. 17-20.

Surse:**a) Poezia lui Grigore Vieru în ediții ucrainene**

ВІСРУ Грігоре. *Райдуга. Вірші*. З молдавської переклав А. М'ястківський. Для дошкільного та молодшого шкільного віку. Київ: „Веселка”, 1969. 16 с.іл.

ВІСРУ Грігоре. *Кольорова скакалочка. Поезії – Coarda colorată. Poezii*. Colectiv de traducători. Київ: „Веселка”, 1973. 88 р.

ВІСРУ Грігоре. *Личилочки. Вірші*. Для молодшого шкільного віку. Переклад з молдавської Петра Засенка. Київ: „Веселка”, 1976. 32 р.

ВІСРУ Грігоре. *Матері. Поезії*. Переклад з молдавської. Colectiv de traducători. Київ: Радянський письменник, 1986. 160 р.

VIERU Grigore. *În limba ta – Твоєю мовою. Poezii – Поезії*. Traducere în limba ucraineană de Vladimir Poiată. – Переклад українською Володимира Поята. Іаși: Princeps Multimedia, 2020. 186 р.

b) Culegeri colective editate de ucraineni care conțin opere poetice vierene

Cântecele Moldovei = *Кынтечеле Молдовей – Пісні Молдавії – Песни Молдавии*. Київ: Музична Україна, 1972. 88 с.

Codri de primăvară = *Весняні кодри. Молода поезія Молдавії*. Київ: Молодь, 1973. 256 с.

Сузір'я – Констелации. Випуск 8-й. Київ: Дніпро, 1974. 288 с.

Poezia sovietică moldovenească = *Молдавська радянська поезія*. Антологія. Київ: Дніпро, 1975. 328 с.

Doîna = *Дойна*. Збірник поезій. Для молодшого і середнього шкільного віку. Переклад з молдавської. Київ: Веселка, 1985. 146 с.

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.

Primit: 23.07.2024

Acceptat: 04.12.2024